

**ZAŁĄCZNIK NR 1
DO REGULAMINU ROK PTTK
„MIŁOŚNIK PARKÓW KRAJOBRAZOWYCH MAZOWSZA”
KANON KRAJOZNAWCZY**

**WYKAZ PARKÓW KRAJOBRAZOWYCH I REZERWATÓW PRZYRODY
ORAZ CIEKAWSZYCH OBIEKTÓW KRAJOZNAWCZYCH**

I. Bolimowski Park Krajobrazowy

Utworzony w 1995 r., pow. 23.130 ha, otulina 2.940 ha.

Region geograficzny: Nizina Środkowomazowiecka.

Mezoregion: Równina Łowicko-Błońska.

Położenie administracyjne: woj. łódzkie, woj. mazowieckie.

Rezerwaty:

- „Kopanicha” (1980), pow. 42,53 ha,
- „Polana Siwica” (1998), pow. 70 ha,
- „Puszcza Mariańska” (1983), pow. 120 ha,
- „Rawka” (1983), pow. 464 ha, obejmujący koryto rzeki Rawki,
- „Ruda-Chlebacz” (1980), pow. 12 ha.

Obiekty krajoznawcze:

1. Arkadia, pow. łowicki – park romantyczny.
2. Bartniki, pow. żyrardowski – kościół pw. św. Antoniego z Padwy.
3. Bełchów, pow. łowicki – kościół pw. św. Macieja.
4. Bolimów, pow. skierniewicki – kościół pw. Świętej Trójcy, dzwonnica.
5. Budy Grabskie, pow. skierniewicki – dwór (ob. siedziba Dyrekcji Bolimowskiego Parku Krajobrazowego, Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej), Leśna Galeria Rzeźby i Malarstwa Jana Graczyka.
6. Jeruzal, pow. skierniewicki – kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, drewniana dzwonnica.
7. Joachimów-Mogiły, pow. skierniewicki – niemiecki cmentarz z I wojny światowej.
8. Kamion, pow. żyrardowski – niemiecki cmentarz z I wojny światowej, cmentarz żołnierzy rosyjskich i polskich z I wojny światowej.
9. Kolonia Bolimowska-Wieś, pow. skierniewicki – niemiecki cmentarz z I wojny światowej.
10. Miedniewice, pow. żyrardowski – sanktuarium maryjne, kościół Nawiedzenia NMP (wieś rodzinna prof. Zbigniewa Religi).
11. Nieborów, pow. łowicki – zespół pałacowo-parkowy (założony przez kard. Michała Stefana Radziejowskiego – prymasa Polski): pałac Radziwiłłów, oranżerie, stajnia, wozownia, Pawilon Myśliwski, budynek Manufaktury, ogród barokowy w stylu regularnym [francuskim], park krajobrazowy (ob. Oddział Muzeum Narodowego w Warszawie), kościół.
12. Radziwiłłów, pow. żyrardowski – dworzec dawnej kolei warszawsko-wiedeńskiej w stylu architektury dworkowej.
13. Stara Rawa, pow. skierniewicki – drewniany kościół pw. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza, kaplica pw. św. Juliusza, grodzisko średniowieczne.
14. Wiskitki, pow. żyrardowski – kościół pw. Wszystkich Świętych i św. Stanisława, cmentarz żydowski.
15. Wólka Łasiecka, pow. skierniewicki – niemiecki cmentarz z I wojny światowej.

II. Brudzeński Park Krajobrazowy

Utworzony w 1988 r., pow. 3.171 ha, otulina 4.397 ha.

Region geograficzny: Pojezierze Chełmińsko-Dobrzyńskie.

Mezoregion: Pojezierze Dobrzyńskie.

Położenie administracyjne: woj. mazowieckie.

Rezerwaty:

- „Brudzeńskie Jary” (2002), pow. 39,10 ha,
- „Brwilno” (1977), pow. 10,55 ha,
- „Sikórz” (1980), pow. 136,32 ha.

Obiekty krajoznawcze:

1. Brudzeń Duży, pow. płocki – grodzisko wczesnośredniowieczne, dwór.
2. Wierzbica Pańska, pow. płoński – drewniano-murowany młyn wodny.

III. Chojnowski Park Krajobrazowy

Utworzony w 1993 r., pow. 6.796 ha, otulina 4.727 ha.

Region geograficzny: Nizina Środkowomazowiecka.

Mezoregiony: Równina Warszawska, Dolina Środkowej Wisły.

Położenie administracyjne: woj. mazowieckie.

Rezerwaty:

- „Biele Chojnowskie” (1979), pow. 14,1 ha,
- „Chojnów” (1979), pow. 12,14 ha,
- „Las Pęcherski” (1989), pow. 14,99 ha,
- „Łęgi Oborskie” (1981), pow. 48,31 ha,
- „Łoś” (1989), pow. 11,02 ha,
- „Łyczyńskie Olszyny” (1982), pow. 25,38 ha,
- „Obory” (1979), pow. 44,34 ha,
- „Pilawski Grąd” (1984), pow. 4,04 ha,
- „Skarpa Jeziorki” (1994), pow. 7,13 ha,
- „Skarpa Oborska” (1981), pow. 15,65 ha,
- „Uroczysko Stephana” (1989), pow. 59,15 ha.

Obiekty krajoznawcze:

1. Głusków, pow. piaseczyński – dwór.
2. Jazgarzew, pow. piaseczyński – kościół pw. św. Rocha.
3. Leśna Polana, pow. piaseczyński – kościół pw. Matki Bożej Królowej Polski.
4. Łyczyn, pow. piaseczyński – cmentarz wojenny z I wojny światowej na planie koła na tzw. „Maryninie” (opisany przez Stefana Żeromskiego w noweli *Pomyłki*).
5. Obory, pow. piaseczyński – zespół dworsko-parkowy, dwór Ryxów (ob. Dom Pracy Twórczej Związku Literatów Polskich; przebywała tu cała plejada twórców II poł. XX w. m. in. Miron Białoszewski, Jan Brzechwa, Konstanty Ildefons Gałczyński, Stanisław Grochowiak, Józef Hen, Melchior Wańkowicz oraz Jerzy Skolimowski i Andrzej Wajda), podworski park krajobrazowy.
6. Prażmów, pow. piaseczyński – dwór, kościół pw. św. Franciszka z Asyżu, cmentarz z mogiłą powstańców 1863 r. oraz kolumna z figurą św. Heleny upamiętniająca potop szwedzki.
7. Wólka Pęcherska, pow. piaseczyński – cmentarz wojenny żołnierzy niemieckich i rosyjskich z I wojny światowej.
8. Zalesie Górne, pow. piaseczyński – kościół pw. św. Huberta.

IV. Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy

Utworzony w 1979 r., pow. 38.950 ha, otulina 14.195 ha.

Regiony geograficzne: Pradolina Toruńsko-Eberswaldzka, Pojezierze Wielkopolskie, Nizina Środkowomazowiecka.

Mezoregiony: Kotlina Płocka, Pojezierze Kujawskie, Równina Kutnowska.

Położenie administracyjne: woj. mazowieckie, woj. kujawsko-pomorskie.

Rezerваты:

- „Dąbrowa Łącka” (1990), pow. 305,87 ha,
- „Gościąż” (2000), pow. 225,05 ha,
- „Jastrząbek” (1987), pow. 463,20 ha,
- „Jazy” (1963), pow. 2,68 ha,
- „Jezioro Rakutowskie” (1982), pow. 414,07 ha,
- „Komory” (1988), pow. 17,75 ha,
- „Korzeń” (1987), pow. 36,32 ha,
- „Kresy” (1988), pow. 182,63 ha,
- „Lubaty”(1988), pow. 59,94 ha,
- „Lucień”(1988), pow. 55,44 ha,
- „Łąck” (1979), pow. 15,50 ha,
- „Olszyny Rakutowskie” (1978), pow. 174,62 ha,
- „Wójtowski Grąd” (1987), pow. 3,52 ha.

Obiekty krajoznawcze:

1. Czarne, pow. włocławski – zespół dworsko-parkowy.
2. Łąck, pow. płocki – zespół pałacowo-parkowy (w okresie międzywojennym letnia rezydencja marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza, w 1939 r. kwatera gen. Władysława Andersa – dowódcy Nowogródzkiej Brygady Kawalerii; w pałacu i parku nakręcono wiele scen do znanych filmów, m. in. *Szatan z siódmej klasy*, *Stawka większa niż życie* oraz *Ogniem i mieczem*), park krajobrazowy, stajnie i wozownie, Biały Dworek (ob. Stado Ogierów).
3. Skrzynki, pow. włocławski – kościół parafialny pw. św. Piotra i Pawła.
4. Zalew Włocławski; elektrownia wodna, tama (miejsce śmierci ks. Jerzego Popiełuszki).

V. Górznieńsko-Lidzbarski Park Krajobrazowy

Utworzony w 1990 r., pow. 18.966 ha, otulina 12.207 ha (obszar „Zielonych Płuc Polski”).

Region geograficzny: Pojezierze Chełmińsko-Dobrzyńskie.

Mezoregiony: Pojezierze Dobrzyńskie, Garb Lubawski, Równina Urszulewska.

Położenie administracyjne: woj. kujawsko-pomorskie, woj. warmińsko-mazurskie, woj. mazowieckie.

Rezerваты:

- „Czarny Bryńsk” (1963), pow. 11,34 ha,
- „Jar Brynicy” (1955), pow. 26,07 ha,
- „Klonowo” (1958), pow. 32,64 ha,
- „Mszar Płociczno” (1997), 182,39 ha,
- „Ostrowy nad Brynicą” (1960), pow. 2,04 ha,
- „Szumny Zdrój” im. Kazimierza Sulistawskiego (1958), pow. 37,16 ha.

Obiekty krajoznawcze:

1. Bryńsk, pow. działowski – drewniany kościół filialny pw. Matki Bożej Anielskiej, cmentarz ewangelicki.
2. „Dąb Rzeczypospolitej” (obw. 596 cm, wys. 32 m, wiek ok. 400 lat) – pomnik przyrody w rez. „Czarny Bryńsk”.

3. Górzno, pow. brodnicki – kościół parafialny pw. św. Katarzyny.
4. Lidzbark Welski, pow. działdowski – założenie urbanistyczne Starego Miasta, kościół pw. św. Wojciecha, kościół ewangelicko-augsburski, cmentarz wojenny, kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena (nad rzeką Wel); Muzeum Przyrody, Muzeum Etnograficzne.
5. Radoszki, pow. brodnicki – drewniany kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca i Mikołaja.
6. Wierzchnia, pow. brodnicki – młyn wodny o konstrukcji drewniano-szkieletowej na rzece Pisie, zagroda młynarza.

VI. Kozienicki Park Krajobrazowy im. prof. Ryszarda Zaręby

Utworzony w 1983 r., pow. 26.233 ha, otulina 36.009 ha.

Regiony geograficzne: Nizina Środkowomazowiecka, Wzniesienia Południowo-mazowieckie.

Mezoregiony: Równina Kozienicka, Dolina Środkowej Wisły, Równina Radomska.

Położenie administracyjne: woj. mazowieckie.

Rezerваты:

- „Brzeźniczka” (1980), pow. 122,48 ha,
- „Ciszek” (1982), pow. 40,28 ha,
- „Guść” (2002), pow. 87,09 ha,
- „Jedlnia” (1982), pow. 86,42 ha,
- „Krępiec” (1994), pow. 278,96 ha,
- „Leniwa” (2000), pow. 26,89 ha,
- „Ługi Helenowskie” (1985), pow. 93,56 ha,
- „Miodne” (1985), pow. 20,38 ha,
- „Okólny Ług” (2001), pow. 168,94 ha,
- „Pionki” (1982), pow. 81,60 ha,
- „Ponty Dęby” (1998), pow. 50,40 ha,
- „Ponty im. Teodora Zielińskiego” (1978), pow. 36,61,
- „Zagożdżon” (1962), pow. 65,67 ha,
- „Załamanek” (1982), pow. 78,97,
- „Źródło Królewskie” (2000), pow. 29,67 ha.

Obiekty krajoznawcze:

1. Augustów, pow. radomski, gm. Pionki – cmentarz wojenny z I wojny światowej, Izba Dydaktyczno-Muzealna Puszczy Kozienickiej.
2. Brzóza, pow. kozienicki – kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła.
3. Garbatka Letnisko, pow. kozienicki (mieszkał tu prof. Leszek Kołakowski) – zabytkowa drewniana studnia, głaz upamiętniający wymarsz I Kompanii Kadrowej Legionów Polskich, kościół parafialny pw. Nawiedzenia NMP.
4. Jedlnia Kościelna, pow. radomski (tu na zjeździe Jadwiga [córka króla Władysława II Jagiełły] została ogłoszona oficjalnie dziedziczką tronu polskiego) – kościół parafialny pw. św. Mikołaja i św. Małgorzaty, cmentarz z grobem powstańców styczniowych, kapliczka z rzeźbą św. Jana Nepomucena.
5. Jedlnia Letnisko, pow. radomski – kościół parafialny pw. św. Józefa Oblubieńca NMP, drewniana dzwonnica.
6. Molendy, pow. kozienicki – cmentarz z I wojny światowej.
7. Pionki, pow. radomski – kościół parafialny pw. św. Barbary, budynek d. Kasy Chorych, budynek Urzędu Miasta, budynek kasyna, dom „Pod łabędziami”, dworzec kolejowy.
8. Opactwo, pow. kozienicki – pobenedyktynski zespół architektoniczny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP i Dziesięciu Tysięcy Męczenników, d. pałac opacki, dzwonnica.

VII. Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi

Utworzony w 1994 r., pow. 7.353,5 ha, otulina 12.310,5 ha.

Regiony geograficzne: Nizina Północnopodlaska, Nizina Północnomazowiecka.

Mezoregiony: Dolina Dolnej Narwi, Kotlina Biebrzańska, Wysoczyzna Wysokomazowiecka, Wysoczyzna Kolneńska, Międzyrzecze Łomżyńskie.

Położenie administracyjne: woj. podlaskie.

Rezerваты:

- „Kalinowo” (1989), pow. 69,76 ha,
- „Wielki Dział” (1990), pow. 120,07 ha.

Obiekty krajoznawcze:

1. Bronowo, pow. łomżyński – kościół parafialny Najświętszego Serca Jezusowego.
2. Drozdowo, pow. łomżyński – kościół parafialny pw. św. Jakuba Apostoła i św. Barbary; (wewnątrz epitafium Romana Dmowskiego, który spędził w Drozdowie ostatnie pół roku swego życia i tu umarł), cmentarz, kaplica z kryptą grzebalną (spoczywa tu m. in. ks. Kazimierz Lutosławski – dr medycyny i św. Teologii, poseł na Sejm w Niepodległej Polsce, pedagog, współtwórca Harcerstwa Polskiego oraz autor Krzyża Harcerskiego), Muzeum Przyrody (d. dwór Lutosławskich; w dziale artystyczno-historycznym wystawa „Salon dworski” z pamiątkami po rodzinie Lutosławskich oraz po Romanie Dmowskim).
3. Piątnica k/Łomży – kościół Przemienienia Pańskiego, forty, Muzeum Forteczne.

VIII. Mazowiecki Park Krajobrazowy im. Czesława Łaszka

Utworzony w 1986 r., pow. 14.370 ha, otulina 7.823 ha.

Region geograficzny: Nizina Środkowomazowiecka.

Mezoregiony: Dolina Środkowej Wisły, Równina Wołomińska, Równina Garwolińska.

Położenie administracyjne: woj. mazowieckie.

Rezerваты:

- „Bocianowskie Bagno” (1982), pow. 68,98 ha,
- „Celestynowski Grąd” (1987), pow. 8,35 ha,
- „Czarci Dół” (1983), pow. 8,75 ha,
- „Las im. króla Jana III Sobieskiego” (1952), pow. 113,56 ha,
- „Na Torfach” (1977), pow. 20,97 ha,
- „Pogorzelski Mszar” (1987), pow. 35,32 ha,
- „Szerokie Bagno” (1984), pow. 76,73 ha,
- „Świder” (1978), pow. 238 ha,
- „Żurawinowe Bagno” (1994), pow. 2,33 ha.

Obiekty krajoznawcze:

1. Anielin, pow. otwocki – cmentarz żydowski.
2. Celestynów, pow. otwocki – kościół Wniebowzięcia NMP, dwór Radzińskich, Pomnik Bohaterów „Akcji Celestynów”, pomnik X-lecia niepodległości, pomnik pamięci żołnierzy AK.
3. Otwock – willa „Soplicówka” – Muzeum Ziemi Otwockiej.
4. Otwock-Śródborów – kościół Niepokalanego Serca Maryi.
5. Pogorzelska Warszawska, pow. otwocki, gm. Celestynów – pomnik „Żołnierzom Ruchu Oporu”.
6. Rezerwat Króla Jana III Sobieskiego – cmentarz ofiar II wojny światowej.
7. Stara Wieś, pow. otwocki – kościół Matki Bożej Anielskiej.
8. Zagórze, pow. otwocki – willa „Zameczek”.
9. Zamajdan-Olszyny, pow. otwocki – dwór ks. Królikowskiej.

IX. Nadbużański Park Krajobrazowy

Utworzony w 1993 r., pow. 74.136, 5 ha, otulina 39.535,2 ha.

Regiony geograficzne: Nizina Środkowomazowiecka, Nizina Południowopodlaska, Nizina Północnopodlaska, Nizina Północnomazowiecka.

Mezoregiony: Równina Wołomińska, Dolina Dolnego Bugu, Wysoczyzna Siedlecka, Wysoczyzna Wysokomazowiecka, Podlaski Przełom Bugu, Dolina Dolnej Narwii, Międzyrzecze Łomżyńskie.

Położenie administracyjne: woj. mazowieckie.

Rezerваты:

- „Biele” (1989), pow. 27,90 ha,
- „Bojarski Grąd” (1995), pow. 7,02 ha,
- „Czapłowizna” (1980), pow. 213,23 ha,
- „Dębniak” (1978), pow. 20,84 ha,
- „Dzierżeńska Kępa” (1991), pow. 1,2 ha,
- „Jegiel” (1981), pow. 18,54 ha,
- „Kaliniak” (1979), pow. 54,41 ha,
- „Moczydło” (1981), pow. 58,08 ha,
- „Mokry Jegiel” (2002), pow. 116,13 ha,
- „Podjabłońskie” (2005), pow. 38,48,
- „Przekop” (1964), pow. 21,08 ha,
- „Sterdyń” (1978), pow. 11,91 ha,
- „Śliże” (1981), pow. 44,49 ha,
- „Wilcze Błota” (1996), pow. 89,26 ha.

Obiekty krajoznawcze:

1. Baczki, pow. węgrowski – zespół dworsko-parkowy.
2. Ceranów, pow. sokołowski – kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, zespół pałacowo-parkowy.
3. Łochów, pow. węgrowski – zespół dworca kolejowego, zespół pałacowo-parkowy, rzeźba św. Jana Nepomucena.
4. Jadów, pow. wołomiński – kościół parafialny pw. Znalezienia Krzyża Świętego, zespół dworski.
5. Julin, pow. węgrowski – Willa Ignacego Jana Paderewskiego (ob. Państwowy Dom Dziecka).
6. Korczew, pow. siedlecki – zespół pałacowo-parkowy pałac Kuczyńskich [tzw. „Perła Podlasia”], pałac letni Ostrowskich [tzw. „Syberia”], kaplica (d. oranżeria), studnia św. Jana Nepomucena, d. kordegarda, d. kuźnia, drewniana karczma, menhir przy alei grabowej, park angielski.
7. Paplin, pow. węgrowski – zespół dworsko-parkowy.
8. Pułtusk – Rynek, ratusz z wieżą ratuszową, kaplica pw. Świętej Marii Magdaleny, bazylika kolegiacka Zwiastowania NMP, zamek biskupi n/Narwią (przebywali tu m. in. król Zygmunt III Waza, król Szwecji Karol XII, cesarz Francji Napoleon I Bonaparte oraz carowie Rosji – Aleksander I i Aleksander II; ob. Dom Polonii Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”), Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor.
9. Seroczyn, pow. sokołowski – drewniana cerkiew greko-katolicka (ob. kościół rzymsko-katolicki, parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego).
10. Starawieś, pow. węgrowski – zespół pałacowo-parkowy (wzniesiony dla ks. Bogusława Radziwiłła), oficyna, brama i kordegarda, kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła, pomnik upamiętniający naloty „Łosi” w 1939 roku.

11. Sterdyń, pow. sokołowski – kościół parafialny pw. św. Anny, zespół pałacowo-parkowy: pałac Ossolińskich, oficyny, park w stylu angielskim, kapliczka z rzeźbą św. Floriana.
12. Zuzela, pow. ostrowski (miejsce urodzenia ks. kard. Stefana Wyszyńskiego) – kościół pw. Przemienienia Pańskiego, pomnik Prymasa Tysiąclecia, Muzeum lat dziecięcych Kard. Stefana Wyszyńskiego.

X. Park Krajobrazowy Podlaski Przełom Bugu

Utworzony w 1994 r., pow. 30.904 ha, otulina 17.131 ha.

Region geograficzny: Nizina Południowopodlaska.

Mezoregion: Podlaski Przełom Bugu.

Położenie administracyjne: woj. lubelskie, woj. mazowieckie.

Rezerwaty:

- „Czapli Stóg” (1987), pow. 4,82 ha,
- „Kózki” (2000), pow. 82,12 ha,
- „Łęg Dębowy” (1972), pow. 132,38 ha,
- „Stary Las” (1995), pow. 5,88 ha,
- „Szwajcaria Podlaska” (1995), pow. 24,00 ha,
- „Zabuże” (1983), pow. 34,07 ha.

Obiekty krajoznawcze:

1. Bubel Stary, pow. bialski – drewniana cerkiew unicka pw. św. Jana Ewangelisty (wielokrotnie przechodząca z rąk do rąk pomiędzy prawosławnymi, unitami i katolikami; ob. kościół filialny pw. św. Mikołaja), drewniana dzwonnica.
2. Cieleśnica, pow. bialski – zespół pałacowo-parkowy.
3. Gnojno, pow. bialski – d. murowana cerkiew prawosławna (ob. kościół pw. św. Antoniego Padewskiego), cmentarz greko-katolicki.
4. Janów Podlaski, pow. bialski – zespół pokatedralny, kolegiata pw. Świętej Trójcy, d. seminarium duchowne, rynek, kościół pw. św. Jana Chrzciciela, pałac biskupów łuckich, tzw. „Grota Naruszewicza” związana z postacią poety i historyka Adama Naruszewicza, słynna stadnina koni arabskich.
5. Konstantynów [d. Kozierady], pow. bialski – zespół pałacowo-parkowy, kościół parafialny pw. św. Elżbiety, pomnik marszałka Józefa Piłsudskiego.
6. Krzyczew, pow. bialski – drewniana cerkiew unicka (ob. kościół parafialny pw. św. Jerzego), zespół dworsko-parkowy, drewniany wiatrak – koźlak, zabytkowy cmentarz.
7. Malowa Góra, pow. bialski – kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego, zabytkowy cmentarz, drewniana kaplica (d. dzwonnica).
8. Neple, pow. bialski – kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, drewniana dzwonnica, zespół dworski rodziny Niemcewiczów (m. in. mieszkał tu Julian Ursyn Niemcewicz, adiutant Tadeusza Kościuszki), pomnik upamiętniający pobyt Józefa Piłsudskiego, na cmentarzu krzyż ku czci żołnierzy polskich poległych w 1920 r. w wojnie z bolszewikami, na wzgórzu wieża widokowa.
9. Pratulín, pow. bialski – sanktuarium męczenników podlaskich, kościół parafialny pw. św. Piotra i Pawła, dzwonnica, kamienny „Krzyż Pokutny”, cmentarz unicki.
10. Rusków, pow. łosicki – założenie pałacowo-ogrodowe, kościół parafialny pw. św. Izydora Oracza, d. kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP (ob. kaplica cmentarna).
11. Sarnaki, pow. łosicki – drewniany kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, murowana dzwonnica, figura św. Jana Nepomucena, założenie dworskie, tzw. „stary cmentarz”, cmentarz żydowski.
12. Stare Hołowczyce, pow. łosicki (w osadzie znajduje się najwyższe wzniesienie w parku krajobrazowym o wys. 190,6 m n.p.m.) – drewniany wiatrak – koźlak.
13. Zabuże, pow. łosicki – ruiny wieży obronnej, zespół dworski.

XI. Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich

Utworzony w 1996 r., pow. 10.748 ha, otulina 3.020 ha.

Region geograficzny: Wzniesienia Południowomazowieckie.

Mezoregion: Wzniesienia Łódzkie.

Położenie administracyjne: woj. łódzkie

Rezerваты:

- „Las Łagiewnicki” (1996), pow. 69,85 ha,
- „Parowy Janinowskie” (2000), pow. 41,66 ha,
- „Struga Dobieszkowska” (1990), pow. 37,65 ha.

Inne obiekty przyrodnicze:

Zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Górna Mrożyca” (1998), pow. 105 ha.

Obiekty krajoznawcze:

1. Byszewy, pow. łódzki wschodni – zespół dworsko-parkowy, (przebywał tu Jarosław Iwaszkiewicz, który umiejscowił we dworze akcję opowiadania *Panny z Wilka*), „Świątynia dumania” (najwyższe wzniesienie w parku).
2. Dąbrowa [ob. na terenie m. Łodzi] – tzw. wzgórze „Radary” – najwyższe na terenie PKWŁ wzniesienie (284 m. n.p.m.) z charakterystycznym skupiskiem anten przekaźnikowych.
3. Dobieszków, pow. zgierski – zespół pałacowo-parkowy.
4. Dobra, pow. zgierski – starokatolicki kościół Mariawitów pw. św. Jana Chrzciciela z cmentarzem, kościół pw. św. Józefa, cmentarz z pomnikami powstańców 1863 r.
5. Łagiewniki k/Łodzi – zespół klasztorny oo. Franciszkanów, kościół pw. św. Antoniego Padewskiego (miejsce związane z kultem bł. Ojca Rafała Chylińskiego), kapliczki św. Rocha i św. Antoniego, zabytkowy cmentarz.
6. Niesułków, pow. zgierski – drewniany kościół pw. św. Wojciecha.
7. Stare Skoszewy, pow. łódzki wschodni – średniowieczne grodzisko słowiańskie, sanktuarium maryjne, kościół pw. Wniebowzięcia NMP i św. Barbary z obrazem Matki Boskiej Skoszewskiej (do tego obrazu pielgrzymowali m. in. król Władysław Jagiełło, arcybiskupi gnieźnieńscy: Waław Leszczyński i Stanisław Szembek oraz Achilles Ratti – późniejszy papież Pius XI), cmentarz, dwór modrzewiowy.

XII. Spalski Park Krajobrazowy

Utworzony w 1995 r., pow. 12.875 ha, otulina 23.192 ha.

Region geograficzny: Wzniesienia Południowomazowieckie.

Mezoregiony: Równina Piotrkowska, Równina Radomska.

Położenie administracyjne: woj. łódzkie.

Rezerваты:

- „Jeleń” (1976), pow. 47,19 ha,
- „Konewka” (1987), pow. 99,91 ha,
- „Sługocice” (1984), pow. 8,57 ha,
- „Spała” (1958), pow. 55,89 ha,
- „Żądłowice” (1968), pow. 241,92 ha.

Obiekty krajoznawcze:

1. Anielin, pow. opoczyński – pomnik upamiętniający miejsce śmierci majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala” (otoczony murem kamienny szaniec w kształcie krzyża Virtuti Militari, z pamiątkowym kamieniem i tablicą).
2. Ciebłowice Duże, pow. tomaszowski – Kopiec Wolności im. Tadeusza Kościuszki.
3. Inowódz, pow. tomaszowski – kościół pw. św. Idziego, dawna synagoga, ruiny zamku Kazimierza Wielkiego.

4. Konewka, pow. tomaszowski – bunkry poniemieckie z II wojny światowej.
5. Książ k/Smardzewic, pow. tomaszowski – Ośrodek Hodowli Żubrów (pod zarządkiem Kampinoskiego Parku Narodowego).
6. Rzeczyca, pow. tomaszowski – kościół pw. św. Katarzyny, d. karczma.
7. Spała, pow. tomaszowski – modrzewiowy kościół pw. Matki Boskiej Królowej Polski w stylu podhalańskim, park w stylu angielskim, wozownia i oranżeria, pomnik żubra, Dom Pamięci Pomordowanych Leśników (muzeum), zabytkowa wieża ciśnień (wys. 36 m).
8. Studzianna-Poświętne, pow. opoczyński – sanktuarium Świętej Rodziny, zespół klasztorny ks. Filipinów, bazylika z cudownym obrazem Św. Rodziny z Nazaretu, prywatne Muzeum Wojska Polskiego, założone przez ppłk Mariana Zacha – emerytowanego oficera WP.

XIII. Sulejowski Park Krajobrazowy

Utworzony w 1994 r., pow. 17.137 ha, otulina 39.569 ha.

Region geograficzny: Wzniesienia Południowomazowieckie.

Mezoregiony: Równina Piotrkowska, Wzgórza Radomszczańskie, Wzgórza Opoczyńskie.

Położenie administracyjne: woj. łódzkie.

Rezerваты:

- „Błogie” (1976), pow. 69,48 ha,
- „Dęby w Mieszczach” im. Jeremiego Kozłowskiego (1989), pow. 39,15 ha,
- „Gaik” (1976), pow. 32,86 ha,
- „Jaksonek” (1984), pow. 79,69 ha,
- „Jawora” (1987), pow. 87,99 ha,
- „Lubiaszów” (1958), pow. 202,40 ha,
- „Meszcze” (1959), pow. 35,32 ha,
- „Niebieskie Źródła” (1961), pow. 28,77 ha,
- „Twarda” (1976), pow. 23,48 ha,
- „Wielkopole” (1984), pow. 42,08 ha.

Obiekty krajoznawcze:

1. Bąkowa Góra, pow. piotrkowski – ruiny zamku rycerskiego, dwór Małachowskich ze spichlerzem, kościół parafialny pw. Świętej Trójcy, kapliczka słupowa z figurą św. Rozalii.
2. Dąbrowa n/Czarną, pow. piotrkowski – kościół parafialny pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, drewniany młyn wodny.
3. Dębowa Góra, pow. piotrkowski – dwór myśliwski opatów sulejowskich.
4. Klementynów, pow. piotrkowski – kapliczka słupowa z figurą św. Rozalii.
5. Ręczno, pow. piotrkowski – kapliczka słupowa z figurą św. Barbary.
6. Skotniki, pow. piotrkowski – drewniany kościół, dwór obronny, park podworski.
7. Smardzewice, pow. tomaszowski – kościół parafialny pw. św. Anny, zespół d. klasztoru oo. franciszkanów, kaplica.
8. Stobnica, pow. piotrkowski – kapliczka słupowa z figurą św. Walentego.
9. Sulejów, pow. piotrkowski – zespół klasztorny opactwa Cystersów, obwód warowny, fragmenty murów obronnych z basztami i wieżami, muzeum, kościół parafialny, d. dworzec kolejki wąskotorowej.
10. Szarbsko, pow. piotrkowski – kapliczka słupowa z figurą Chrystusa Frasobliwego.
11. Zbiornik Sulejowski (sztuczne jezioro pomiędzy Sulejowem a Smardzewicami), pow. 2.117 ha.

Wykaz opracował Roman Henryk Orlicz – Instruktor Krajoznawstwa Polski, Instruktor Ochrony Przyrody i Przewodnik Turystyki Pieszej II st.